

Prawa człowieka w Federacji Rosyjskiej

Problematyka praw człowieka wywołuje emocje i spory. Od rozwiązań prawnych, a zwłaszcza praktyki przestrzegania praw i wolności obywatelskich możemy określić poszczególne systemy państwowe. W państwach prawa zaliczanych do demokratycznych zagadnienia praw i wolności obywatelskich znalazły należyte umocowania prawne, a organy państwa i samorządu mają obowiązek skrupulatnego ich przestrzegania. W zasadzie nie podważa się faktu, iż prawa człowieka stanowią zbiór praw, których źródłem obowiązywania jest przyrodzona godność ludzka. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w art. 1 stanowi, iż „wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem oraz powinni postępować w stosunku do siebie wzajemnie w duchu braterstwa”. Prawa człowieka uznawane są, więc za powszechnie obowiązujące i z tego tytułu wykazują podobieństwo do norm o charakterze moralnym.

W praktyce prawnej, prawa człowieka regulują Konstytucje. Dotyczy to również obowiązującej Ustawy Zasadniczej Federacji Rosyjskiej, z 1993 r. Konstytucja odzwierciedla zasadnicze zmiany ustrojowe w Rosji po rozpadzie Związku Radzieckiego. Regulacja konstytucyjna praw człowieka i ich ochrony jest kompleksowa i nowoczesna. Podobnie tą problematykę reguluje Ustawa Zasadnicza Polski z 1997 r.

Problematyce praw i wolności człowieka poświęcony jest cały rozdział drugi Ustawy Zasadniczej Federacji Rosyjskiej, który jest najbardziej rozbudowany. Kwestie te reguluje 48 artykułów ze 133 całej Konstytucji. Już art. 2 stanowi, że „człowiek i jego prawa i wolności są wartością najwyższą”, zaś art. 6 pkt 2 określa najważniejsze powinności państwa, które ma obowiązek zapewnienia każdemu obywatelowi korzystanie na jej terytorium z pełni praw i wolności. Podobne rozwiązania przyjęto i w Konstytucji Polski.

Państwo gwarantuje ochronę praw człowieka między innymi poprzez system sądowy. Każdy ma zagwarantowane prawo swobodnego i nieskrępowanego zaskarżania wszelkich przejawów naruszania jego praw i wartości do organów władzy państwowej i sądowniczej, rzecznika praw obywatelskich i międzynarodowych wyspecjalizowanych instytucji.

Konstytucja zobowiązuje organy państwa do zapewnienia równości praw wszystkim ludziom niezależnie od rasy, płci, narodowości, pochodzenia, języka, stanu majątkowego czy zamieszkania. Mężczyźni i kobiety mają równe prawa, a każdy człowiek ma prawo do życia. W Federacji

Rosyjskiej sądy nie orzekają kary śmierci. Art. 21 mówi, że godność jednostki ludzkiej jest chroniona przez państwo i nic nie może uzasadniać jej pomniejszania. Konstytucja zakazuje stosowania tortur, gwałtów i wszelkich brutalnych kar, które poniżają godność ludzką. Każdy ma prawo do wolności i nietykalności osobistej. Aresztowanie jest dopuszczalne wyłącznie na podstawie nakazu sądowego, w innym przypadku zatrzymana osoba może przebywać w miejscach odosobnienia nie dłużej jak 48 godzin. Każdy oskarżony o popełnienie przestępstwa uważany jest za niewinnego do czasu wydania prawomocnego wyroku przez sąd. Skazany jest wyposażony w prawo do zaskarżania wyroku do sądu wyższej instancji.

Zachowane zostały uniwersalne prawa człowieka: nietykalność życia prywatnego, tajemnicy osobistej i rodzinnej, obrony czci i dobrego imienia, tajemnicy korespondencji itd. Największym osiągnięciem nowej Ustawy Zasadniczej jest regulacja zawarta w art. 27 zezwalająca obywatelom na swobodne poruszanie się i przemieszczanie oraz prawo wyboru miejsca zamieszkania. Tych praw nie mieli obywatele ZSRR. Istniały miasta i obwody, do których wjazd był zakazany. Na podstawie obowiązującej Konstytucji obywatel ma prawo wyjazdu za granicę i powrotu do kraju.

W pakiecie praw politycznych obywatele mają konstytucyjne prawo do zrzeszania i organizacji zgromadzeń, demonstracji, zebrań, wieców, pochodów itp. (art.31). Organy państwa nie mogą utrudniać realizacji tych praw choć wiemy, że prawa te bywają niekiedy łamane.

Nową rangę Konstytucja nadaje prawom ekonomicznym. Na pierwszy plan wysuwa się ustanowienie własności prywatnej takiej jak prawo do posiadania i własności ziemi, mieszkania wraz z prawem do ich dziedziczenia. Dużą też wagę uzyskały prawa socjalne. Na państwo nałożony został obowiązek obrony praw wszystkich obywateli, a zwłaszcza słabszych grup społecznych. Szczególną troską objęci są weterani wojny i pracy, rodziny wielodzietne, dzieci i młodzież, osoby chore i starsze. Państwo zapewnia bezpieczną starość m.in. poprzez nowy system emerytalno – rentowy . Prawo do pracy powiązane z płacą, przy czym zlikwidowany został obowiązek pracy. Dzięki dynamicznemu rozwojowi gospodarczemu nastąpiło zmniejszenie bezrobocia (aktualnie wynosi ono poniżej 5%). Rozbudowano instrumenty służące realizacji prawa do ochrony zdrowia, choć w tym obszarze potrzeby są ogromne, mimo stale rosnących nakładów finansowych.

W obecnej sytuacji politycznej Rosji i konfliktu z Ukrainą szczególnej rangi nabrała regulacja art. 61 Konstytucji. W ust. 1 mówi się, że Obywatel Federacji Rosyjskiej nie może być wydany innemu państwu,

zaś w ust. 2, że Państwo gwarantuje swoim obywatelom ochronę i opiekę poza jej granicami. Taka regulacja występuje również w Konstytucji i naszego państwa. Wydarzenia na Ukrainie pokazały, iż Rosja interpretuje ten przepis rozciągając jego moc prawną na obywateli Ukrainy mających tylko pochodzenie rosyjskie, czy władających jęz. rosyjskim. Taka praktyka budzi istotne wątpliwości prawne.

Ochrona praw człowieka w Federacji Rosyjskiej jest umocowana w aktach prawnych niższego rzędu, zwłaszcza w Ustawach. Uchwalano je po zmianach ustrojowych na zasadzie tworzenia zupełnie nowych aktów prawnych, a nie drogą nowelizacji istniejących Ustaw. Dotyczy to Kodeksu Cywilnego (1994 r.), który reguluje kardynalne zmiany w gospodarce. Przeszła ona od gospodarki nakazowo – rozdzielczej do wolnorynkowej w warunkach jej prywatyzacji. Tak też powstał nowy Kodeks Karny (1997 r.) i Kodeks Pracy (2002 r.). Ustawy te, a także inne akty prawne zawierają szczegółowe rozwiązania dotyczące praw i wolności obywatelskich jak również stanowią gwarancje prawne ich ochrony.

W aktualnej sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej Federacji Rosyjskiej zasadniczego znaczenia nabiera przestrzeganie praw człowieka. Kwestia ta budzi wiele emocji, a praktyka życia dowodzi, że w tej sprawie państwo ma wiele jeszcze do zrobienia. Rosja, podobnie jak i inne państwa powstała z rozpadu ZSRR nie ustrzegła się wielu błędów wynikających między innymi ze starych nawyków i przyzwyczajeń. Społeczność międzynarodowa wypracowała skuteczny system monitorowania i kontroli przestrzegania praw i wolności obywatelskich. W odniesieniu do Federacji Rosyjskiej krytykuje się między innymi:

- stosowanie demokracji sterowanej i podejmowanie prób realizacji władzy pionowej (wertikalnej);
- nadmierne koncentracje władzy w jednych rękach, czyli głowie państwa przy jednoczesnym osłabieniu kompetencji rządu;
- nieprzestrzeganie praw dotyczących zachowania tajemnicy osobistej i rodzinnej, stosowania nadmiernej kontroli korespondencji, rozmów telefonicznych, zbyt „czujnej opieki” w stosunku do opozycji itp.;
- podejmowanie działań nieadekwatnych do zagrożenia, zwłaszcza środków przymusu w odniesieniu do uczestników wieców, manifestacji itp. mających znamiona brutalności i przemocy;
- przypadki „zbytniej nadgorliwości” sądów, które nierzadko wydają wyroki dziwnie zbieżne z oczekiwaniami władzy; sądy dość ochoczo

podejmują decyzje dotyczące aresztu za tzw. poglądy polityczne, co stanowi naruszenie prawa obywateli do wolności słowa;

- złe warunki panujące w aresztach i więzieniach (przepełnienie, warunki sanitarne, słaba opieka medyczna, dość brutalne traktowanie skazanych itp.);

- opieszałość administracji państwowej i samorządowej w rozpatrywaniu spraw, wydawanie decyzji niezgodnych z przepisami prawa i najczęściej występującą korupcją. Ta ostatnia kwestia, mimo podjętej przez władze walki z wszechstronną korupcją nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

Podsumowując chcę zwrócić uwagę na fakt, iż problematyka praw człowieka i ich ochrony w Federacji Rosyjskiej należy w naszej literaturze prawnej do jeszcze słabo zbadanych. Jednak, w ostatnich latach pojawiła się grupa uczonych podejmujących te zagadnienia z punktu widzenia myśli i praktyki stosowania prawa. Znalazły one swoje odzwierciedlenie w opublikowanych pracach naukowych A. Bosiackiego, J. Kowalskiego, A. Rotfelda, S. Bielunia, R. Lisiakiewicza i innych. Ich liczba będzie rosła zwłaszcza w kontekście trwającego konfliktu Ukraińsko – Rosyjskiego.

Jerzy Smoliński
Doktor Nauk Prawnych
Prezes Zarządu Głównego
Stowarzyszenia Współpracy Polska – Rosja